

Yazar Bilgileri
Author(s)

Dr. Öğr. Üyesi
İlknur EKİZ ATAŞER
KTO Karatay Üniversitesi
Sosyoloji Bölümü
ilknur.ekiz@karatay.edu.tr
ORCID: 0000-0001-5402-2254

Öz

Bu araştırma, çalışma yaşamında sosyal, siyasal, ekonomik belirsizlikler ve riskler üzerine odaklanılırken bu belirsizlik ve riskler çalışma yaşamını biçimlendirmede önemli bir etken olarak konumlandırılmıştır. Konya sanayisinde yapılan araştırmada sermaye, emek, istihdam ve bunlara bağlı olarak çalışma örüntülerinin nasıl geliştiğine, sanayi çalışanlarının ise belirsizliklerden sosyal, siyasal, ekonomik risklerden etkilenip etkilenmediğine odaklanılmıştır. Araştırmada sosyal, siyasal ve ekonomik belirsizliklerin ve risklerin çalışma hayatında bireylere nasıl yansıdığı, gerçek risklerle gerçek olmayan risklerin etkileşime girerek birey düzleminde nelere dönüştüğü anlaşılmasına çalışılmıştır. Birey ve çalışma hayatı ilişkisinde çalışma hayatının ve onun etrafında gerçekleşen toplumsal ilişkilerin, sınıfsal durumun, toplumsal kökenlerin, gündelik hayatın, kanaatlerin, tutumların, dünya görüşlerinin belirsizlik ve risklerle hangi bağlamlarda iç içe geçtiği, bağlamları ve bağlantısızlıkları nicel analizle, Konya sanayi alanlarında 657 mavi ve beyaz yakalı işçi üzerinden açığa çıkartılmaya çalışılmıştır. Analizlerde Konya sanayisi çalışanlarının kendine özgü belirsizlik ve risk algısı ortaya çıkmıştır. Çalışanların, toplumsal cinsiyetin, medeni durumun, eğitimin, yaşın, firma kurumsallığının, mavi ve beyaz yakalı olma değişkenlerinin sosyal, siyasal ekonomik belirsizlikleri ve riskleri algılamada farklılık yarattığı görülmüştür.

Abstract

This research, focuses on social, political, and economic uncertainties and risks in work life, where these uncertainties and risks are considered as important factors shaping the work life. The research conducted in Konya industry focused on the details of capital, labor, employment and the working patterns depending on these, and whether the wages of industrial workers are affected by social, political and economic risks. A central issue in this attempt is to ascertain how industrial workers are influenced by social, political and economic uncertainties and risks. In other words, the study explores how such uncertainties and risks, actual or fictional, are reflected in the work life of individuals and shape their agencies in work life. Surveys were conducted with 657 blue and white collar workers working in Konya industrial zones, the interplay between work life, understood within the context social relations, class, status, daily life, opinions, attitudes and world views that embody it, and uncertainties and risks is analyzed. The results of the analysis point to a set of perception and attitudes towards uncertainties and risks peculiar to industrial workers in Konya. Accordingly, these perceptions and attitudes tend to vary on the basis of gender, marital status, level of education, age, corporate identity, being a blue- or white-collar worker.

Makale Tarihleri
History of Article

Geliş Tarihi / Received
23.10.2024
Kabul Tarihi / Accepted
27.11.2024

Anahtar Kelimeler / Keywords

Belirsizlik ve Risk Sosyolojisi/ Sociology of Uncertainty and Risk
Çalışma Yaşamı/ Work Life
Konya Sanayisi/ Konya Industry

Makale beyanı

Bu çalışma, Selçuk Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji
Anabilim Dalında yapılan doktora
tezinden türetilmiştir.

Teşekkür, Çıkar Çatışması ve Katkı Oranı Beyanı

Statement of Acknowledgment, Conflict of Interest and Contribution Rate

- Çalışmada çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Atıf / Citation

Ekiz Ataşer, İ. (2024). Emek Piyasasında Çalışma Yaşamı, Belirsizlik ve Risk: Sanayi Bölgelerinde Bir Alan Araştırması. *Olgu Sosyoloji Dergisi*, 3(2), ss. 79-96.

DOI

<https://doi.org/10.58632/olgusos.1572606>

1. Giriş

Belirsizlik kavramına ilişkin ilk anlatıyı, “Belirsizin Bilimleri” eseri ile Abraham Moles yapmıştır. Moles belirsizlik kavramını Batı düşüncesinde temellenen bilim insanlarının kesinlik tutkusu ile bağlantılandırmaktadır: “Batı’da insan düşüncesi kesinliği elde etmeye, yani dünyaya, birtakım nicelikler ve sayılarla ifade edilmiş ölçüm sistemleri dayatmaya ve dünyanın bütünü, her köşesinden, matematikçinin ‘boyutlar’ dediği ölçümler ağı içine sokmaya büyük çaba harcamıştır” (Moles, 2012: 23). Belirsizlik; düzensizlik ve onun getirdiği keskin rahatsızlık korku, isyan ve kaos zincirini oluşturmaktadır. Belirsizlik düzenin ötekisidir. “Düzenin ötekisi, belirlenemeyen ve öngörüleemeyenin pis havasıdır. Öteki, bütün korkuların kaynağı ve arketipi olan belirsizliktir. Tanımlanamazlık, tutarsızlık, uyumsuzluk, bağdaşmazlık, mantıksızlık, irrasyonellik, ikircim, karmaşa, kararlaştırılamazlık, müphemlik, “düzenin ötekisi”nin eşanlamlarıdır (Bauman, 2014: 19). Toplumsal sistemin kurucuları, ya da devamlı sisteme nizam vermeye çalışanlar, yerleşik kategorileri yerinden sökerek başka yere ikame etmeye çalışanlar yeni rahatsızlık erici “belirsizlikler” yaratmaktadır. Toplumun katmanlarına, sınıflarına, sembollerine, meslek edinmeye, bulunduğumuz mekânlara göre hareketlerimize sınırlar getirme, bir düzen verme çabası, Bauman’ın tabiriyle o pis havayı yani belirsizliği yok etmeye çalışmanın ürünüdür.

Bütün belirsizlikler aynı zamanda bir risk unsurudur. “Risk” sözcüğü ise İspanyolca ya da Portekizce’de bilinmeyen sulara yelken açmak anlamında kullanılmıştır. Daha sonra bankacılık ve yatırım alanına girerek borç verenlerle alanların yatırım kararlarının muhtemel sonuçlarının hesaplanmasını yansıtan bir yorumla “zaman” düzlemine aktarılmış, belli bir süreç sonunda belirsizlik gösteren diğer durumları da içeren geniş bir kapsama sahip olmuştur” (Giddens, 2000: 36). Risk araştırmaları 1980’lerden sonra çok yönlü, disiplinler arası ele alınmaya başlanmıştır. Bu zamana kadar risk daha çok teknolojik boyutlarıyla objektif bilgi çerçevesinde, hesap teknikleriyle maddi olarak ele alınırken 1980’lerden sonra risk ve belirsizliğin sosyal faktörü konuşulmaya başlanmıştır. “Risk fikri hükmetme arzusundan, özellikle geleceğe hükmetme fikrinden ayrılmaz. Bu toplum daha ziyade giderek artan bir risk düşüncesini üretecek şekilde, gelecekle (ve güvenlikle) meşgul olan toplumdur. Risk kelimesi hem keşfettiğimiz hem de ehlileştirip denetlemenin yollarını aradığımız bir dünyaya göndermede bulunur” (Giddens ve Pierson, 2001: 222-223).

Beck’in başka bir modernlik olarak anlattığı risk toplumunda bireyin değişen yaşam konumlarına bağlı olarak yeni bir “birey-risk” ilişkisi ortaya koyması, çalışma hayatında bireysel ve toplumsal yaşam konumlarının değişmesi, insanların risklerle tanışması ve bu risklerin siyasetle, ekonomiyle, teknolojiyle ilişkisi, risk alma davranışının gelişmesi, risklerle baş edebilme stratejilerinin gelişmesi, kişisel değerlendirme yapabilme, kişisel karar alma noktasında gelecek olgusu üzerinde çalışması risk araştırmalarında temel olmuştur. Çevre kirlenmesi, nükleer gücün tehlikesi, gıdaların endüstrileşmesi, tarımın ve pek çok şeyin sanayileşmesi risk toplumunun yeni parametreleridir. Toplumun kesişen hatları olan üretim, tüketim, teknoloji, bilim, gıda, çevre, siyaset, servet kazanımı, toplumsal eşitsizlik, sınıf ve zümre, toplumsal cinsiyet, aile, emek ve eğitim konularında büyük değişimler risk hatında ilerlemektedir. Bu, modernliğin sonunu değil modernliğin ilkelerini modernleştiren bir risk toplumunu haber verir. Modernlik kendisini sanayi toplumu olarak göstermiştir fakat sanayi toplumu eksik ve bu haliyle evrensel olmadığı için yarı-modern bir toplumdur. Eğer modernlik eski haliyle devam ederse kendini devam ettiremez bu yüzden taşıdığı potansiyeli sonuna kadar bırakmak gerekir (Kumar, 2010: 170).

Beck risk kavramının fiziksel olarak küresel sonuçlara ulaştığını söyler fakat bir yandan da “riskleri gerçek ve sosyal yapılaşmış olarak yorumlamaktadır. Beck, bir yandan risklerin gerçekliğine ve sosyal aracılığına diğer taraftan da toplumsal kurumlar tarafından risklerin sosyal inşasını vurgulamaktadır” (Zinn, 2008: 7). Özellikle kurumlar tarafından yaşam biyografilerinin değişimi, özel alanın kurumsallaşması bireyselleşmenin sonuçları olarak ortaya çıkmaktadır. Beck, sanayi toplumunu üretim merkezli ve malların dağıtımıyla temel alırken sosyal sınıfların öne çıktığını, risk toplumunda ise tehlikelerin dağıtıldığı ve herkes tarafından eşit bölüşülmediğini, bireyselliğe dair bir motivasyon sağlandığını söyler (Lash ve Wynne, 1992). Beck’in analizleri, sanayi toplumundan risk toplumuna geçiş sürecinde yaşanan değişimlerin bizi nasıl bir belirsizlikler durumuna taşıdığının ve hangi risklerle karşı karşıya geldiğimizin cevabını veren bir analizdir (Esgin, 2013: 686).

Önceden yan etkiler olarak geçen riskler şimdi küreselleşmekte ve kamusal, bilimsel tartışmalara konu olmakta hem de sosyal ve siyasal tartışmaların merkezinde yer almaktadır. Bu riskler artık yerelle kalmamakta, ulusal sınırları aşan, belli bir sınıfa özgü olmayan yeni bir tür sosyal, ekonomik ve siyasi dinamizme sahip küresel tehlikeler yaratmaya başlamıştır (Beck, 2014: 13-14). Sanayi toplumunun ilk iki yüzyılı dışsal risklerle çevrili olup, yükselen refah devletiyle öngörülebilir ve sigorta edilebilirdi. Hastalık, sakatlık, işsizlik refah devletince sigorta edilebilmekteydi. Fakat imal edilmiş riskler bunu yetersiz kıldı. Çünkü imal edilmiş riskler bilim ve teknolojiyle bizzat yaratılmış risklerdir. (Giddens, 2001: 223). Bahsedilen pek çok tehlikenin, risklerin karşısında insanların psikolojik dayanağı ise “benim tek başıma yapabileceğim hiçbir şey yok” duygusu ile riskin küçük olduğu inancıdır (Giddens, 2014:144). Diğer yandan gündelik hayatta söylem kalıpları da çeşitlenmektedir. Örneğin sınıf toplumundaki itici güç “açım” ile anlatılırken risk toplumunda “korkuyorum” ile öne çıkar. Sınıflı toplumda ihtiyaçlı insanların olduğu toplum öne çıkarken risk toplumunda kaygı öne çıkar (Esgin, 2013: 688). Bu kaygı, hayati devam ettirebilme aşamasında çalışmaya olan bakışı da değiştirir: “işin önemi yok yeter ki ay sonunda maaş ödensin”den “maaşın ne kadar olduğunun önemi yok yeter ki işim olsun”a dönüşmüştür” (Gorz, 2001: 82).

Sanayileşme sonrası, sosyal ve ekonomik riskler, bugün en fazla emek piyasasını şekillendirmektedir. Bireyselleşen biyografik konumlar, özel yaşam bu emek piyasasına bağımlı hale gelmiştir. Bu emek piyasası aynı zamanda bireyselleşmiş biyografiler de üretmektedir. Bu biyografiler emek piyasasının yeni düzenlemelerine göre tercihlerde

bulunabilmekte, belirsizlik ve risklere karşı refleks yanıtlar vermek zorundadır. Sosyal ve ekonomik riskler genel olarak sanayileşme sonrası süreçte ekonomik, demografik ve toplumsal yapılarda olan değişimlerdir. Çalışmada öncelikle, Türkiye’de belirsizlikler ve riskler ekseninde emek piyasasının dönüşümü, bu eksen etrafında da Konya sanayisinde beyaz ve mavi yakalı çalışanlarda bu dönüşümün etkilerinin nasıl olduğu ampirik sonuçları ile özetlenecektir.

2. Modern Belirsizliğin ve Risklerin Başlangıcı: Küresel Piyasa Kıskaçında Türkiye

Beck’in, (2014) sosyolojisinde merkeze koyduğu “sanayileşme”nin gelişmesi ya da sanayide yeni hamlelerin yapıp teknoloji ile üst düzeye geçilmesi, toplumların sosyal ve ekonomik yapısını yeniden şekillendirmektedir.¹Bu “yeni sanayi”lerin teknolojilerle donanımlı, daha küresel hareket edip edememesi ise rekabeti belirlemektedir. Küresel rekabette ise sektörler sadece ihracat yapma şeklinde dünyayla ilişki kurmakla kalmamaktadır. Baştan aşağı yönetim, insan kaynakları, işe alımlar, istenen özellikler küresel piyasaya göre şekillenmektedir. Bu küresel piyasada, Beck’in tabiriyle “ileri modernlik”te sanayi toplumunun kendi içindeki eski kesinlikleri artık yoktur. Örneğin toplumsal sınıflar, aile biçimleri, toplumsal cinsiyet statüsü, evlilik, ebeveynlik ve meslekler alanı... bu yeni kesinliği olmayan aşamada toplumsal, biyografik, kültürel risk ve emniyetsizlikler ortaya çıkmaktadır (Beck, 2014: 131). Finansal anlamda küresel entegrasyonun ülkelerin büyüme performansını etkilediği, riskleri yayararak maliyeti düşürmesi, teknoloji transfer etmesi gibi olumlu etkileri olduğu söylenmektedir. Olumsuz etkileri ise krizlere neden olması, ekonomik büyümede istikrarsızlık yaratması ve borçlanmayı artırarak rant ekonomisine neden olmasıdır (Sever vd. 2010). Emek piyasasındaki dönüşümlere bakıldığında ise küresel eğilimlerle birlikte istihdam istikrarsızlığı, gelir istikrarsızlığı, ücret eşitsizliği, düşük ücretlilik, işsizliğin seviyesinin ve süresinin ciddi şekilde artması ve bunların sürekli hale gelmesidir (Öztürk, 2014). İş kaybı bugün karşı karşıya kalınan en büyük risklerden biridir. Fakat çalışanın kendi isteğiyle işten çıkmak istemesinin de riskleri oluşmaktadır. “Çalışanların katlanmak zorunda olduğu bir maliyet vardır ve zaman, çaba ve finansal fedakârlıklar sarf etmeden işlerini değiştiremezler. İş bulmayı zorlaştıran esnek emek piyasasında işçiler sil baştan kıdem merdiveninin en altından başlamak durumunda kalabilmekte, kazanılmamış emeklilik yardımlarını kaybedebilmekte, yeni bir sigorta planı altında yeni bir sağlık bakımı sağlayıcısı bulmak ve de coğrafi yer değiştirmeler durumunda ise taşınma ile yeni bir ev bulmanın finansal maliyetine ve aileyi yerinden etmenin duygusal maliyetine katlanmak zorunda kalabilmektedirler” (Budd, 2011: 136).

Yeni kapitalizmin esneklik üzerinden ürettiği istihdam ilişkilerinde, istikrarsızlık, çalışanlar için hissedilen yüksek güvencesizliğin yanı sıra endişenin de kaynağıdır. Geleceğe dönük bir kaygı olan endişe, genelde sürekli risk ortamında hissedilmektedir. İş endişesi, kişinin özsaygısını azaltmakta, aileler bölünmekte, cemaat yapıları parçalanmakta, işyerlerinin kimyası değişmektedir (Sennett, 2008:101-102).

Uluslararası örgütlerin ve küresel entegrasyon hareketliliğinin, sanayileşmemiş ülkelere yaptığı sosyal baskı ise fazladır: post-endüstriyel süreç ile kapitalist ülke aktivitelерinin bu üçüncü dünya ülkelerindeki temel hedefi, milli ekonomileri devletsizleştirmek ve küreselleştirmek yönünde olmaktadır. Siyasi iktidarlar milli ülke bağlamında sosyal ve ekonomik politikaları uygulamadan uzaklaşmak zorunda kalmaktadır (Boratav, 2000: 19). Bütün bunların sonucunda gelişmiş ülke sanayileri her alanı kolaçan edip kendini güçlendirmek için riskleri ucuz emek ile takas etmektedir. Bu nedenle riskli sanayiler ücretlerin düşük olduğu ülkelere aktarılmıştır. Aşırı yoksulluk ile aşırı riskler yan yana gelmiştir. Risklerin bölüşüldüğü manevra istasyonlarında, “az gelişmiş taşra” istasyonları özellikle revaçtadır. İşsiz (!) taşralı nüfusun, (istihdam yaratan) “yeni teknolojilere “daha açık” olması da bunun göstergesidir (Beck, 2014: 58). Bu taşralı nüfus bu kötü takasın farkında değildir. Türkiye bu takasın içinde yer almaktadır. Yabancı yatırımların yıldan yıla artması ve ihracat ile düşük ücret emek politikasının genişlemesi bunu göstermektedir.

1980 yılından sonra serbest piyasa sistemine geçmesiyle küresel dünyaya entegre olmaya başlayan Türkiye, belirsizlik ve risklerle tanışmaya başlamıştır. Bu nedenle 1980’ler ve sonrası ekonomi güdümünde, Türkiye toplumunda sınıf ve emeğin belirsizleşmesine bağlı olarak çalışma yaşamı farklılaşmaya başlamıştır. 24 Ocak kararları, IMF ve dünya bankasının verdiği direktifler o günlerin Türkiye toplumunun yönünü belirleyen kararlar olmuştur. “Ekonomik, siyasal ve teknolojik değişimlerle birlikte, sınıf yapısı ve oluşumunda radikal değişimler yaşanmaktadır. 1970’lerin ortalarında başlayarak 1980’lerden sonra doruk noktalara taşınan bu radikal değişimlerle bir taraftan işsizlik ve yoksulluğun sürekli bir biçimde artış gösterdiği diğer taraftan aşırı sağcı eğilimlerin ve ırkçılığın yükselişe geçtiği görülmüştür (Erbaş, 2017: 26).

Bu dönemin önceki dönemlerden farkı özelleştirmeler ve sanayinin merkezlerden taşraya kaymış olmasıdır. Dünyada üretim merkezleri ucuz işgücü için az gelişmiş, gelişmekte olan ülkelere kayarken, Türkiye’de bu ülkelerin içinde yer almıştır. Fakat “yeni sanayileşen kentleri, önceki sanayi kentlerinden ayıran da bir şey vardır; önceki sanayi kentleri ulusal birikim dinamiklerinin bir parçası olarak gelişmişken, yeni sanayileşen kentler uluslararası birikim süreçlerinin bir parçası olarak şekillenmektedir” (Özgül, 2005: 119). Yeni sanayileşen kentlerin uluslararası piyasayla şekillenmesi ise bize Giddens ve Beck’i hatırlatarak, küreselleşmede yer alan ve sanayi toplumu olmaya çalışan ülkelerin bütün risklerini de ithal edeceğine işaret etmesidir. Dolayısıyla Anadolu’da, uluslararası piyasayla sanayi sektörünü büyüten kentlerin, hızlı kentleşmeye bağlı olarak pek çok sorun yaşamaya başladığı bilinmektedir.

¹Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelere de ise son yıllarda büyük hamlelerle gelişmeyi amaçlamış dolayısıyla yeni teknoloji ile yeni sanayi planları yapar olmuşlardır. Sadece İstanbul, İzmir, Ankara değil artık Anadolu’da pek çok şehirde sanayi alanları genişlemekte “yeni nesil sanayi” projeleri hazırlamakta. Kentsel dönüşüm bugün kentlerde eski sanayi sitelerini dönüşümü ile başat gitmektedir.

Türkiye'nin sanayileşme tarihine bakıldığında sanayileşmenin Batı Anadolu ağırlıklı olduğu görülmektedir. 1980, 1990'lar ve 2000'lere gelindiğinde ise Anadolu sanayisinin kıpırdandığını ve firma sayılarının arttığı görülmektedir. Fakat yine de 2000'li yıllarda "Türkiye'nin en büyük 500 kuruluşunun yarısından fazlası batıdadır. Türkiye nüfusunun %20'sinin yaşadığı, Türkiye milli gelirinin %40'ının buradan yaratıldığı, milyonlarca insanın iş için göç ettiği, Türkiye'deki toplam sanayi istihdamının %30'unun buradan geldiği, çalışan her üç kişiden birinin sanayi sektöründe çalıştığı bir yer olan İzmit-İstanbul-Bursa üçgeni" önemli bir konumdadır (Nichols ve Suğur, 2005: 14). 2020'lere geldiğimizde ise Türkiye'de özelde Anadolu sanayilerinde yapılan araştırmaların artması bize sanayileşmenin Anadolu'da nasıl yapılandığının örneklerini vermektedir. Sanayileşmede merkez üs olan Marmara bölgesinden Kayseri, Denizli, Konya gibi Anadolu şehirlerine kayan sanayileşme Türkiye sanayiciliğindeki eski tek merkezçiliği, tek bölgeçiliği yavaş yavaş değiştirmiştir. Anadolu sermayesinin piyasada harekete geçmesi Anadolu Kaplanları olarak nitelendirilmiş, bu sermaye sahipleri Müstakil Sanayici ve İş Adamları Derneği (MÜSİAD), Anadolu Aslanları İşadamları Derneği (ASKON), Tüm Sanayici ve İş Adamları Derneği (TÜMSİAD) gibi dernekler altında örgütlenmişlerdir. İhracat piyasasında pazar oluşturmaya çalışan bu sermaye küresel piyasanın önceliklerini de dikkate almakta ve piyasaya eklenmektedir. Anadolu sanayilerinin üretime geçmesinde içinde buldukları yerel toplumsal ilişkiler önemli olmuştur: aile, akrabalık ilişkileri, güç ve dayanışma ağları, aşağıdan yukarıya doğru iletişim kanalları olarak gelmektedir. Topcuoğlu (2003), bu şirketler için üzerinde önemle durduğu bir unsur olarak akrabalık ve hemşerilik ilişkilerinden mühlhem güven ve dayanışma duygusunu vurgular. Bu durum aynı zamanda ekonomik ve sosyal sermayenin din, gelenek, eğitim eksenlerinde Konya sanayisinde örgütsel yapıyı biçimlendirmede temel rollere sahiptir.

Merkezden çevreye kayan küresel firmalar ve küresel üretime hizmet eden yerli firmalar neoliberal politikalar çevreyi bütün yönleriyle dönüştürmeye başlamıştır. "Neoliberalleşme süreci sadece makroekonomik politikaların değiştirilmesi ve devletin işleyişini örgütsel bakımdan yeniden dizayn etmemiştir. Tek tek bireylerin ahlaki değerlerinin, dünya görüşlerinin dönüşümünü de getiren bir süreç olmuştur. Bu süreçte işçi sınıfında çeşitli bölünmeler, toplumsal ve bireysel hayatın her alanında yaşanan "esnekleşme" ile orta sınıfta görülen proleterleşme ve bu sınıfın belirsizleşmesi sonucu sosyal bir belirsizlik ortaya çıkmıştır" (Sunar, 2016: 16).

Uluslararası emek örgütünün raporlarında, sosyal belirsizlik ve sosyal risklerle ilgili istihdam konusunda çarpıcı tespitler yer almaktadır. "2016 dünyada istihdam ve sosyal durum" raporuna göre orta sınıf genişlemesinin durması toplumsal huzursuzluk riskini artıran nedenlerden biridir. Yükselen ekonomilerde orta sınıfın büyüklüğü 2011 yılında toplam nüfusta yüzde 36'lık paya sahipken 2015'te yüzde 40'a yaklaşmıştır. Ancak, orta sınıfın büyüklüğündeki bu artış eğiliminin gelecek yıllarda yavaşlayacağı, hatta duracağı tahmin edilmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde ise orta sınıfın büyümesinin son yıllardakine göre yavaşlayacağı öngörülmekte ve büyümenin yavaşlaması ise orta sınıf yaşam standartlarına ulaşamamanın getirdiği düş kırıklığıyla toplumsal huzursuzluğu artırarak risk oluşturmaktadır" (ILO, 2016: 2-3). Türkiye'nin de bu süreçte yaşadığı krizler ve orta sınıfın eridiği tartışmaları, Türkiye'nin, risk ve belirsizlik kavramları ve teorileriyle yeniden okunmasını gerektirmektedir.

3. 2000'li Yıllar ve Sonrasında Türkiye'de Belirsizliklerin ve Risklerin Seyri

Türkiye, 1994, 1997, 1998 krizlerini yaşamış bir ülke olarak kriz ve risklere aşına olmasına rağmen 2001 yılında yaşanan ekonomik krizle *risk'i* daha belirgin şekilde konuşmaya başlamıştır. 2001 krizinde "sosyal patlama riski" kaygılarına sebep olay ise aynı yıllarda Arjantin'de yaşanan kriz ve ardından talan ve yağmalamayı getiren sosyal patlama olmuştur. Akabinde Türkiye'de de, sosyal patlama riskine ihtimal vermiş olsalar da gerçekleşmemiştir. Diğer yandan krizle yaşanan ciddi bir yoksulluk, işsizlik olmuş ve bazı çalışmalar yapılmıştır. Bunların başında Dünya Bankasının çalışmaları gelmektedir. Dünya bankası uzun süredir yoksulluk üzerine dünyada çalışmalar yaparken yoksulluğun tanımında yeni bir bakış açısı geliştirmiştir: "*Risklere karşı korunmasızlık* durumunun yoksulluğun yeni bir göstergesi" (WorldBank, 2001b: 135) olduğunu söylemiştir. Türkiye için de 2001 kriziyle yaptıkları çalışmalardan biri "Sosyal Riski Azaltma Projesi/Social Risk Mitigation Project" olmuş ve dünya bankası programlarıyla da uyumlu olarak ve onların eşliğinde uygulanmıştır. Bu proje Türkiye'nin formel anlamda *riskle* tanışmasını sağlamıştır. Projede özellikle yoksullukla ve işsizlikle mücadele amaçlanarak bazı yardım uygulamaları yapılmıştır.

Türkiye'de Şubat 2001'de yaşanan ekonomik kriz yoksullar için sosyal risk ortamı yaratmıştır. Krizin, yoksulluğu artırıcı ilk etkileri, işten çıkarmalar, yükselen fiyatlar, hane halkı gelirini azaltan negatif ekonomik büyüme olmuştur. Kurumsal Sektör Değerlendirmesi için Mayıs 2001'de yapılan saha çalışması şunları göstermektedir: krizin ciddiyeti görülmemiş, küçük ve orta ölçekli işletmeler (ankete katılan KOBİ'lerin %65'i) işçi çıkarmış, büyük firmalar hızlandırılmış tatil programları uygulamış, iş haftasını kısaltmış, işten çıkarmaları önlemek için başka yöntemler kullanılmıştır. Hem bankalar hem de işletme sahipleri kredinin mevcut olmadığını söylemişlerdir (World Bank, 2001a: PAD: 14-15).

Diğer yandan Dünya Bankasının bu projesi, bize riski nasıl ele aldığı ve riskin yönetimiyle ilgili ipuçları vermektedir. Dünya Bankası, toplumların yaşadığı sosyal, siyasal ve ekonomik şoklara hazırladığı "risk yönetimi" mekanizması ile bakmaktadır. Projede risk yönetme mekanizmalarının ne kadar işlevsel ve gerçekçi olabileceği tartışmalıdır. Formel mekanizmalar arasında yer alan devletin rolü dar şekilde çizilmiş, riski hafifletme mekanizmalarından olan serbest ticaret ve mülkiyetin korunmasının olması trajedi-komik sayılmıştır. Burada yoksulların zenginlerden mi yoksa zenginlerin yoksuldan mı korunacağı (yoksul insanların öfkesinin zenginlere karşı talan ve yağma ile sonuçlanma korkusu!) sorgulanmıştır. Diğer yandan kamu sektörünün yerine getirmesi gereken hizmetlerin bireyler tarafından tek başına nasıl sağlanacağı sorulmuş, örneğin beşerî sermayeye yatırımı devletin yapması gerekmiyor mu sorusu gündeme gelmiştir (Zabcı, 2003: 225). Risklerin devlet eliyle yaratıldığı bir ortamda yine risklerin önlenmesinde nasıl bireyler tek başına rol alabilir sorusu burada akla gelmektedir.

Türkiye'nin yaşadığı 2001 krizine ve risklerine tekrar döndüğümüzde ise işsizliğin ve yoksulluğun artması sosyal ve ekonomik risklerin olağanüstü bir durumuna işaret etmektedir. "DİE'nin (devlet istatistik enstitüsü) "hane halkı işgücü" verilerine baktığımızda, 2001 ve 2002 yıllarında işsizlikteki hızlı artış hemen göze çarpmaktadır. 2001 I. Dönem'de (Ocak, Şubat, Mart) işsiz sayısı 1 milyon 806 bin, işsizlik oranı yüzde 8,3 iken bu oranlar, 2001'in IV. Döneminde (Ekim, Kasım, Aralık) 2 milyon 335 bin olup yüzde 10,6'ya yükselmiştir. DİE'nin 2002 I. Dönem geçici sonuçlarına göre ise, işsiz sayısı 2 milyon 462 bin, işsizlik oranı yüzde 11,8'dir" (Zabcı, 2003: 227). "1994 krizi bankacılık sektörü olmak üzere vasıflı işgücüne darbe vurmuş, beyaz yakalı işsizlik gündeme gelmişti. 2001 krizi ise hem ekonomik hem siyasal alanda kötü sonuçları olması nedeniyle beyaz yakalı işsizlikte bir "patlama" yapmıştı. Krizde 23 bankanın batmasının ardından 2009 krizi ise eğitimli-vasıflı işgücüne yeni bir işsizlik darbesi vurdu. TÜİK verilerine göre 15-24 yaş arası tarım dışı nüfus içinde işsizlerin oranı %29,8'e yükselmiştir" (Bora, 2011: 51).

AK Parti iktidar olunca büyük sanayici ve iş çevrelerinin desteğiyle özel sektör yanlısı bir politika izlemeye başlamıştır. Fakat "2005 yılında Avrupa Birliğine üyeliğinin giderek belirsizleşmesiyle (düşük istihdam gibi) sorunlara karşı uzun vadeli kurumsal dönüşümleri gerçekleştirecek siyasi irade kaybolmuştur. Ekonomide ürettiğinden fazlasını tüketen, yatırım yapmak için dışarıdan sürekli borç almak zorunda kalan yapı sürdürülmüştür" (Pamuk 2014: 291). Dünya bankasının yürüttüğü politikayı destekler nitelikte bir davranışla "AK Parti konuya neoliberal piyasa yanlısı yöntemler ile muhafazakâr hayır işleri geleneğini birleştirerek, tüm kesimler için bir hak olarak değil, yoksullara yardım, hali vakti yerinde olanların yaptığı bir hayır işi olarak yaklaşmıştır. Yerleşik fakat zayıf kalmış devlet kanalları yerine, sivil toplum kuruluşları, yerel parti örgütleri, partinin elindeki yerel yönetimler, din ve tarikat ağları kullanılarak yoksul ailelere yardım hedeflenmiştir" (Pamuk, 2014: 293).

Dünya Bankasının direktifleriyle² Türkiye'de "sosyal riski azaltma projesi" yoluyla Türkiye'nin yaşadığı krize çözüm olarak özelleştirmeler tavsiye edilmiştir. Türkiye'nin izlediği küresel piyasa sisteminin gereği öne çıkan özelleştirme, taşeronlaşma, çalışma hayatında çeşitli sorunlara neden olmuştur. Çalışanlar üzerinde güvencesizlik yaratan, onların kırılma noktasına sebep olan bu sistem "özel istihdam büroları ile "Brezilyalılaşma" eğilimini ortaya çıkarmıştır. Brezilyalılaşma, bir firmanın finansman müdürlüğü hariç bütün bölümlerinin taşeronlaştırılması anlamına gelir. Bunun anlamı, artık ana firmanın işçilerle ilgili hiçbir sorumluluğa sahip olmamasıdır. İşçiler her yıl yenilenen kısa dönemli sözleşmelerle istihdam edilerek, hiçbir zaman kıdem artışından yararlanamayabilirler. Hep asgari ücretle çalışmak zorunda kalmasının yanında en önemlisi kısa dönemli ve sözleşmeli istihdam söz konusu olduğu için sendikalar devre dışı kalabilir" (Nichols-Suğur, 2005: 257-8).

2010'lu yıllar itibarıyla ise Türkiye'nin risk ve belirsizlik ile olan ilişkisi güçlenmiştir. Türkiye'de, kente olan göçün artması ile kentsel mekânda ortaya çıkan ilişkiler ve toplumsal farklılaşma, kentte karşılaşılan risklerin nesnel zeminini oluşturmaktadır. Kentsel eşitsizlik, değişen refah rejimi gibi nedenlerle, küreselleşme sürecinde yeni aktörler oluşmuştur. Ulus devletin rolü, yeni refah rejimi söylemi bağlamında tartışılarak, insanların ekonomik hayatlarını sürdürme biçimleri, işsizlikle karşılaşma ya da yaşlılık gibi çeşitli risklerle nasıl baş edecekleri öne çıkmıştır. Bu durum kentte, sınıfsal görünümünün riskle olan ilişkisini ortaya koymaktadır (Yılmaz, 2010: 177). "Küreselleşme süreciyle birlikte iş ve emek piyasalarındaki değişimler sonucunda özellikle dar gelirli ve göçe maruz kalmış, ciddi bir sermaye birikimi olmayan geniş kitlelerin, yüz yüze geldikleri ciddi sorunlardan birisi, yoksulluk şartları ve onun doğurduğu risklerdir. Ortaya çıkan yeni riskler, kentsel alanda yaygınlık ve etkileri bakımından, bilinen ilişki ağlarıyla telafi edilemeyecek kadar büyüktür" (Yılmaz, 2010: 181). Risk bağlamında İzmir'in, göç alan Yeşilçam mahallesinde yapılan bir araştırmada örneğin kente göç edenlerin mesleksiz olduğu, düzensiz işlerde çalıştığı ve çoğunun mahallenin yakınındaki sanayide çalıştığı görülmüştür. Yeni göçmenlerin iş piyasasının istediği donanıma sahip olmaması ve enformel sektörlerde çalışmaları iş süresizliğini getirmekte, bu da riskli bir çalışma hayatını oluşturmaktadır. Böyle bir iş yaşamına bağlı olarak birçok risk tespit edilmiştir: İşsizlik, gelir durumunun düşük ve düzensiz oluşu buna bağlı olarak yoksulluğun olduğu, özellikle geniş ve çalışanı az olan ailelerin yüksek risk grubunda olduğu, mahallenin güvensiz olması, işsiz ve devamlı iş değiştirenlerin sosyal güvenlik kurumuna bağlı olamaması gibi durumlar risk altında bir kitleye işaret etmektedir. Bütün bu riskler ise, Yılmaz'ın (2010) deyişiyle "kâğıttan kurumlar yaparak" önlenememektedir.

Türkiye'de sosyal güvenlik sistemi çok erken tarihlere dayansa da hala Türkiye vatandaşlarını kapsama noktasında bir şemsiye olamamıştır. Dünyada risk olarak sıralanan işsizlik, yoksulluk, eşitsizlik gibi sosyal riskler Türkiye için de risktir. Örneğin Türkiye'de işsizlik riskini anlamak için 2012 yılından bu yana rakamlara bakıldığında işsizlik sorununun ne boyutta olduğu anlaşılabilir: 2012 yılı % 8,4, 2013 yılı %9,0, 2014 yılı %9,9, 2015 yılı % 10,3, 2016 yılı % 10,9, 2017 yılı %10,9 iken bu oranlar 2018 yılında % 11,0, 2019 yılında 13,7 (TÜİK, 2019) yükselmiştir.

Kentsel alanlarda, sosyal risklerden biri de aile ve ilişkilerdeki dönüşümlerdir. Aile yapısının dönüşümünde, tek ebeveynli ailelerin artması, evliliğin ve çocuk sahibi olmanın bir risk halini alması yeni sosyal risklerdendir. Bu konuda bir sigorta şirketinin yaptırdığı araştırma ise dikkat çekicidir. ERGO'nun Era Research & Consultancy'ya Şubat-Mart 2010 tarihleri arasında yaptırdığı Ankara, Antalya, Bursa, Erzurum, Gaziantep, İstanbul, İzmir, Kayseri, Samsun, Tekirdağ, Trabzon, Van illerinde toplam 1020 kişi üzerinde yürütülen 'Güven, Risk ve Gelecek' araştırmasında

² David Harvey'in "neoliberalizmin kısa tarihi" eserinde cevabını aradığı, neoliberalizm kitlelere nasıl ikna edildi sorusu Türkiye açısından da önemlidir. Harvey bu iknanın; söylemler, medya ve çeşitli kuruluşlar, üniversiteler, kiliseler, düşünce kuruluşları, ulus-üstü örgütler aracılığıyla yapıldığına, aynı zamanda pek çok siyasi, İktisadi aktörlerin, neoliberalizmden başka bir alternatifin olmadığı yönünde söylemlerine dikkat çekmektedir. (Harvey, D. (2005). A Brief History Of Neoliberalism, Oxford University Press.) Dolayısıyla Dünya Bankası, Uluslararası Çalışma Örgütü, Birleşmiş Milletler gibi kuruluşların ülkelere yaptıkları projelere şüpheyle bakılmasını gerektirmektedir.

katılımcıların yüzde 42'si "risk almadım" cevabını verirken bu oran kadınlar, gençler ve düşük gelirlielerde daha fazla. Ancak ikinci sıradaki yüzde 12 gibi bir oranla 'evlenmek' bir risk olarak görülmekte. Evlilik konusunu riskli bulanların oranı kadınlarda yüzde 61 iken erkeklerde yüzde 48'e düşüyor. Üç büyük ilde yaşayanlarda ise evliliği riskli bulma oranı birdenbire yüzde 60'a çıkıyor. Çocuk sahibi olmayı yüzde 5.4, iş kurmayı yüzde 5.3 riskli buluyor" (Habertürk, 2010).

Bu konuda, Türkiye'de bir kalkınma ajansı olan MEVKA (Mevlana Kalkınma Ajansı) nın 2016 yılında yapmış olduğu Konya il risk raporuna göre, Türk aile yapısı bazı riskler altındadır. Ekonomik yoksunluk, eğitim durumu (mesleğin olmaması), sosyal güvence, geniş aileden çekirdek aileye geçiş, boşanma, tek ebeveynli çocuk ve doğurganlıktaki düşüş gibi riskler sıralanmaktadır (MEVKA, 2016). Özellikle Konya'nın iş imkânları nedeniyle, iç göç yaşaması aile yapısında geniş aileden çekirdek aileye geçiş şeklinde bir değişimi getirmiştir. Bu değişim evlilik hakkındaki genel kanıların da değiştiğine işaret eder. Giddens'in anlatımıyla, iki ya da üç kuşak önce insanlar evlendiklerinde nasıl bir süreç yaşayacaklarını bilirlerdi. Gelenek ve göreneklerin çerçevesini çizdiği evlilik doğa durumuna yakın bir ilişkiydi. Ama geleneksellik çözülmeye başlayınca insanlar evlendikleri zaman evlilik ve aile kurumunun değişmiş olması nedeniyle yaptıkları şeyin ne olduğunu tam bilmediklerine dair bir duygu hâsıl oldu. Dolayısıyla insanlar riski daha fazla dikkate almaya başladılar (2000: 42).

4. Araştırmanın Metodolojisi

Bu araştırmanın amacı; genel anlamda sanayi çalışanlarında rol belirsizliği, siyasal belirsizlik ve ekonomik belirsizliklerin neler olduğu, demografik değişkenlerin (yaş, cinsiyet, medeni durum, çocuk sayısı) belirsizliklerle ve risklerle nasıl bir etkileşimde olduğunu ölçmektir. Bunun için çalışanların yer aldıkları sosyal, siyasal, kültürel ve ekonomik koşullarda belirsizlik ve riskle olan ilişkileri sorgulanmaktadır.

Araştırmanın evren ve örnekleme belirlenirken, çalışma yaşamının belirsizlik ve risklerle en fazla karşılaşıldığı alanı temsil etmesi gerektiği düşünülmüştür. Bu şartı sağlayan yerlerin başında sanayi alanları gelmektedir. Ayrıca İç Anadolu'da, kendine özgü bir şehir olan Konya ise araştırmaya ayrıca bir önem kazandırmaktadır. Araştırmanın evreni olarak Türkiye'nin İç Anadolu bölgesinde yer alan Konya ili sanayisi seçilmiştir. Konya şehrinin sanayisinin seçilmesinde pek çok neden vardır. Konya, sahip olduğu 9 adet organize sanayi bölgesi, Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı destekli 19 küçük sanayi sitesi, il merkezinde yer alan 15 küçük sanayi sitesi, Konya iline bağlı ilçelerde yer alan 11 küçük sanayi sitesi ve 14 özel sanayi sitesi ile Türkiye ekonomisinin istihdam ve sanayi yükünü sırtlayan illerden bir tanesidir. Örnekleme ise Konya sanayisinde 55 firmadan seçilen beyaz ve mavi yakalı olmak üzere toplamda 657 çalışandır. Katılımcıların 265'i beyaz yaka ve 369'u mavi yakalı çalışandır. Çalışmanın uygulama kısmı yaklaşık dört ay sürmüştür. İşyerlerinden izin almada, anket yapmada, aracı bulmada, hemşeri ilişkilerinin avantajları, sosyal sermayenin işlevselliği, güvensizlik, açık konuşamama, işçinin konuştuğu ve verdiği bilgilerin işverenin duyacağı kaygısı, işçinin bu konuda konuşmak bile istememesi ve çaresizliği, bazı anketlerin evde yapılması gibi zorluklar karşımıza çıkmıştır. Cuma günlerinin bazen bahane olarak öne sürülmesi bazen avantaj olması, bir yandan bazı işverenlerin yemekhanelerine davet etmesi işçilerle beraber vakit geçirmeye ve gözlem yapmaya fırsat verirken diğer yandan teknik olarak alana çıkma konusunda kış aylarında yapmanın zorluğu araştırmanın zaman zaman sancılı olmasına neden olmuştur. Çalışma, etik kurul şartının zorunlu olmadığı 2020 yılı öncesinde yapıldığı için etik kurul kararı bulunmamaktadır.

Araştırmanın yöntemi; karma yöntemler olup nicel ve nitel teknik beraber kullanılmıştır. Mavi ve beyaz yakalı çalışanlarla anketler yapılmış, işverenler ile derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Fakat makalenin sınırları gereği sadece çalışmanın nicel verileri burada sunulacaktır. Dünyada sosyal belirsizlik ve risk konusunda sosyoloji biliminden farklı olarak psikoloji, işletme, sağlık bilimi alanlarında geliştirilmiş ölçeklerle yapılan çalışmalar bulunmaktadır. Fakat sosyolojide tam olarak geliştirilmiş, özgün bir belirsizlik ve risk ölçeği bulunmamaktadır. Bu nedenle bu konuyu sosyolojik bir alan araştırmasında ele almak çok zorlayıcı olmuştur. Hem uluslararası literatürde hem Türkiye literatüründe sosyoloji dışında yapılan sosyal belirsizlik ve risk araştırmaları incelenmiş, uygulanmış, geçerliliği ve güvenilirliği test edilmiş ölçeklerden faydalanılmıştır.

Psikoloji alanında fenomen bir kavram olarak tanımlanan "belirsizlik" bazı çalışmalarda ölçek geliştirilerek ölçülmeye çalışılmıştır. Carleton ve arkadaşlarının (2007) "intolerance of uncertainty" (belirsizlik tahammülsüzlüğü) skalası (IUS) üzerinde çalışmaları vardır. 27 maddelik bu ölçeğin hem dört hem beş faktörle çalıştığı söylene de zamanla teorik araştırmalar, faktör kararsızlığı, maddeler arası ilişkiler nedeniyle, maddesi azaltılmış bir ölçek olması gerektiğini tartışmışlardır. 27 maddelik ölçeği iki faktörlü, 12 maddelik bir ölçek olacak şekilde getirmişlerdir. Ardından bu ölçek Birrell ve arkadaşları (2011) 12 maddelik ölçeğin güçlü olduğu yönünde destekleyici analizler yapmışlardır.

Rafferty ve Griffin'in "Perceptions of organizational change: a stress and coping perspective" (2006) çalışmasında geliştirilen 9 maddeden oluşan "algılanan örgütsel değişim ölçeği"nden ve 4 maddeden oluşan "belirsizlik ölçeği"nden faydalanılmıştır.

Psikoloji alanında Weary ve Edwards tarafından hazırlanan ve İrem Uz tarafından Türkçeye uyarlanan nedensel belirsizlik ölçeğinden kısmen yararlanılmıştır.

Görüşme formu sistemleştirilmiş ve 77 kapalı uçlu soru olmak üzere toplamda 88 soru sorulmuştur. Görüşme formunda, sorunu ölçmede ifade edilecek sorular altı boyuttan oluşmaktadır. Genel belirsizlikler ve risklerin altında rol belirsizliği, iş sorumluluğu, işin tam olarak ne olduğu ve çalışma ortamında yaşananların nedenlerini bilme şeklinde somutlaştırılarak sorulmuştur. Ekonomik belirsizlikler ve riskler ise hem ülkenin hem işyerinin ekonomik durumunu

bilmesi ve hangi riskleri göze alabileceği ile ilgili ifadeler verilmiş, siyasal belirsizlikler ve risk boyutunda ise siyasi gerginliklerin, sıkıntıların, seçim zamanlarının işlerine ve çalışma hayatlarına ne derece yansıdığı ölçülmeye çalışılmıştır. Makalenin sınırları gereği demografik özelliklerden cinsiyet, medeni durum, eğitim düzeyi, alınan ücret, Konya’da ne kadar yaşadığı, işletme türü ve çalışanların mavi ve beyaz yakalı olma durumları ile sosyal belirsizlikleri ve risklerin nasıl ilişkili olduğu açıklanmaya çalışılmıştır. Bunlarla ilgili analizler sunulmuştur.

Araştırmanın analizlerinde; SPSS 16.00 paket programı kullanılmıştır. Betimleyici analiz ile frekans tabloları ile önce konunun temel verilerinin dağılımı gösterilirken ilişkisel analizde yapılmıştır. “Betimleyici analizde kullanılan temel araçlar tablolar, grafikler, merkezi eğilim ve değişkenlik ölçüleri iken ilişkisel analiz, araştırma modelinde yer alan değişkenler arasındaki ilişkiyi anlamak üzere kullanılır ve korelasyonla aynı anlamı taşımaktadır” (Gürbüz ve Şahin, 2018: 218). Araştırmanın temel göstergeleri betimlenmiş, değişkenler belirlenmiş ve ortalamaları, standart sapmaları gösterilmiştir. Tarafımızca hazırlanan “sosyal belirsizlik ve risk” anketine faktör analizi yapılmış, ölçeğin toplam varyans içindeki ölçme gücü, güvenilirliği ve alt boyutları tespit edilebilmiştir. Örneklemin faktör analizine uygunluğunun anlaşılması için yapılan test sonucunda Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) 0,813 çıkmıştır. Altı faktöre ayrılan ölçeğimizin Cronbach Alfa katsayıları da güvenilir çıkmıştır (Ekiz Ataşer 2020). Faktörler; iş kaynaklı belirsizlikler, iş hayatında risk alma, siyasal belirsizlik ve risk algısı, sosyal risk algısı, sosyo-ekonomik değişimlerden etkilenme, belirsizlikler ve tedirginlik olarak altı boyuta ayrılmıştır. İş kaynaklı belirsizlikler faktörü içinde; rol belirsizliği, iş sorumluluğu, işin tam olarak ne olduğu ve çalışma ortamında yaşananların nedenlerini bilme ifadeleri somutlaştırılarak sorulmuştur. Ekonomik belirsizlikler ve riskler faktöründe ise hem ülkenin hem işyerinin ekonomik durumunun bilinmesi ve çalışanların hangi riskleri göze alabileceği ile ilgili ifadeler verilmiş, siyasal belirsizlikler ve risk faktöründe ise siyasi gerginliklerin, sıkıntıların, seçim zamanlarının işlerine ve çalışma hayatlarına ne derece yansıdığı ölçülmeye çalışılmıştır. Frekanslar gösterildikten sonra değişkenler arasındaki ilişkileri görebilmek için çeşitli fark ve ilişki testleri kullanılmıştır. Kullanılan istatistikî tekniklerin başında tek yönlü ANOVA, t-testi kullanılmıştır. Daha sonra ayrıntılı istatistik analizlerde örneklem gruplarının büyüklüklerinin eşit olmasının aranmaması ve varyansların homojen olması dâhilinde Bonferroni testi, (Hilton ve Armstrong, 2006) uygulanmıştır.

5. Araştırma Bulguları

5.1. Demografik Özellikler

Bu çalışmada Konya sanayisinde toplam 657 kişiye anket uygulanmış analizlerde ise 645 anket değerlendirilmeye alınabilmiştir. Araştırma, % 15,4’ü kadın ve % 84,6’sı erkek olmak üzere çoğunlukta erkeklerin çalıştığı bir sanayi ortamını yansıtmaktadır. Çalışanların en küçük yaş 18 en büyük yaş 76 çıkmıştır. En yüksek yüzdeler orana sahip birinci kategori % 43,4 ile 26-35 yaş aralığı çalışanlar, ikinci yüksek oran %24,4 ile 36-45 arası çalışanlar, üçüncü yüksek oran %20,6 ile 18-25 arası çalışanlar olmuştur. Bu veriler, sanayi çalışanlarının büyük oranda genç çalışanlar olduğunu göstermektedir. Çalışanların, medeni durum bilgisine cevap veren 629 görüşmeciden % 67,9’luk dağılımla 427’sinin evli, %32,1 oranı ile 202’sinin eşi ölmüş ya da ayrılmış ve bekâr olduğu görülmüştür. Katılımcılardan 388’nin çocuk sahibi olduğunu, bunlardan da en fazla çocuk sayısının % 89,7 ile 1-3 arasında çocuk sayısı olduğu görülmüştür. Türkiye’de 2014 yılından beri çocuk sayısında ciddi bir düşüş gözükülmektedir. Örnekleminizde de 1-3 arası çocuk sayısı olan aile oranı yüksek çıkmıştır. Hem 2001 yılı sosyal riski azaltma projesinde, hem MEVKA’nın Konya risk raporunda da doğurganlık hızının düşmesi, tek çocuklu ailelerin artışı, yoksul ailelerde çocuk sayısının fazla olması sosyal ve ekonomik risk olarak geçmektedir.

Eğitim durumuna cevap veren 623 katılımcının eğitim düzeylerinin dağılımına bakıldığında okuryazar ve ilkökul mezunu %14,8 ile 92 kişi, ortaokul mezunu %16,5 ile 103 kişi, lise mezunu %26,2 ile 163 kişi, lisans mezunu %37,3 ile 234 kişi, lisansüstü mezunu %4,9 ile 31 kişi şeklinde bir tablo çıkmıştır.

İş hayatı ile eğitim ilişkisi, iş hayatı ile sosyal belirsizlik ve risk alma arasındaki ilişki hayat tarzını, sınıfı, statüyü belirleyen göstergeler arasında yer almaktadır. Araştırmada mavi yakalıların sayısının ve üretim departmanında çalışan sayısının fazla çıkması eğitim durumuyla çelişmektedir. Yani çalışanların bir kısmı lisans ya da ön lisans mezunu olmasına rağmen mavi yakalı iş gruplarında çalıştığı görülmüştür. Çalışılan departman türünde ise en fazla sayı üretimde (286) çıkmıştır. Sonrasında; pazarlama (60), muhasebe ve finans (50), ar-ge (50), kalite kontrol (38), lojistik (31), yönetim (19), dış ticaret (22), hizmetli (11), danışma (4), güvenlik (3), halkla ilişkiler (2), müşteri hizmetleri (1) gelmektedir. Üretim bölümünde çalışanların mavi yakalı olduğu, eğitimlerinin düşük olduğu görülür. Bu dağılımda lisans mezunu fazladır fakat bu kişiler kendi mesleğini yapamayan, mavi yakalı iş gruplarında diplomalı çalışanlardır. Özellikle bu tür çalışanlarda kadınların sayısı fazladır.

Kategorileştirilen ücret dağılımı %36,3 (213 kişi) 1801-2500 TL, %24,4’lük (143 kişi) dağılımla 0-1800 TL arası, %24,6 (144 kişi) ile 2501-3500 TL ücret arası, %7,5 (44 kişi) ile 3501-4500 arası, % 7,2 (42 kişi) ile 4501 ve üzeri bir dağılım çıkmıştır. Bu dağılımlar analizlerde sosyal belirsizliklerin ve sosyal risklerin algılanışında belirleyici olmuştur

Katılımcıların nasıl iş bulduğu sorusuna verilen cevapların başında ise 306 kişi ile akraba, arkadaş grubu çıkmıştır. Daha sonra 232 kişi ile kendim buldum cevabı en fazla verilen cevaptır. İş arayışında akraba, arkadaş aracılığı hem Türkiye’de hem Konya özelinde çok sık başvurulan bir davranıştır. Akraba, arkadaş güvenilirliğini ölçen bu mekanizma her iki taraf için de işlemedir. Katılımcılardan; 33’ü iş arama sitelerini, 21’i hemşehrlik, 19’u İŞ-KUR’u, 8’i ise kurumun sitesi cevabını vermiştir. Türkiye’de iş bulmada, hala yakın aracı gruplar işlevsellik göstermektedir. Batıdaki riskler ile Türkiye’deki risklerin farklı olduğunu gösteren bileşenlerden biri aile, akraba, arkadaş yapısının gösterdiği yapıdır. Çalışma ağlarını belirleyen sosyal sermaye ve ağlar Konya’da yerellik düzeyinde işlevselliğe sahiptir. Konya sanayisinde

çalışanların hala akraba, arkadaş aracılığı ile iş bulması, iş kültüründe işleyen bir mekanizma olmaya devam etmektedir. Bilgi toplamak ve kontrol altına almak, bu sosyal sermaye ağlarını kullanarak olmaktadır. Burada Zinn'in söylediği (2008) risk toplumunun bir bileşeni olan "bilgi"nin öne çıktığını görüyoruz. Çalışanların piyasaya atılması, piyasa bilgisine sahip olması onun sosyal sermayesini göstermekte ve belirsizlik ve risklere karşı ne yapacağını da belirlemektedir. Hem sosyo-ekonomik hem de sosyal sermaye konusunda dezavantajlı kişiler ise büyük kaynaklara yani bilgiye ulaşamamaktadır.

5.2. Veri Analizi

Sosyal belirsizlik ve riskin çalışma kültürü ilişkisinde cinsiyete göre farklılaşma durumunu tespit etmek için t Testi yapılmıştır. Cinsiyete göre anlamlı bir farklılık çıkmamıştır.

Tablo:1. Sosyal Belirsizlik ve Riskin Cinsiyete Göre Farklılaşmasına İlişkin t Testi sonuçları

	Cinsiyet	N	X	Std. Sapma	T	p
1.Faktör	Kadın	96	4,315	0,61772	1,172	,743
	Erkek	528	4,226	0,69426		
2.Faktör	Kadın	96	3,845	0,74552	319,	215
	Erkek	528	3,817	0,79946		
3.faktör	Erkek	96	2,933	1,06823	-	,205
	Kadın	528	3,081	1,04207		
4.Faktör	Kadın	96	2,51	1,05847	1,866	,062
	Erkek	528	2,286	1,08667		
5.Faktör	Erkek	96	3,287	1,01988	-1,793	,073
	Kadın	528	3,468	,89029		
6.Faktör	Kadın	96	3,587	0,67303	1,640	,101
	Erkek	528	3,429	0,89903		

Tabloda ortalamalara bakıldığında ise, birinci, ikinci, dördüncü ve altıncı faktörlerde kadınların ortalamaları erkeklere göre yüksek çıkmıştır. *Birinci faktörde görüldüğü* gibi kadınlarda iş kaynaklı belirsizlikler, iş hayatında risk alma, sosyal risk alma, belirsizlik ve tedirginlik yaşama erkeklere göre daha az yaşandığı görülmektedir. Kadınların iş yerinde rol belirsizliği yaşamadığı, iş hayatında risk almada daha düşük bir davranış göstermektedirler. *İkinci faktörde* ise kadınlarda işine sahip çıkması gerektiğini düşünürken, iş değiştirmede, borç almada, bankadan kredi çekme gibi risklere fazla girmese de erkeklerde bu orana çok yakın olup ortak bir tutumu gösterdikleri görülmektedir. Sosyal risk algısında ise ortalamalara bakıldığında arada fark vardır. Evlenme, çocuk sahibi olma ve teknolojik gelişmeler bir risk olmadığı algısı kadın katılımcıların cevaplarının ortalamaları erkeklere göre yüksek çıkmışsa da erkeklerde bu ifadeleri risk olarak algılamamaktadır. *Altıncı faktör olan* belirsizlik ve tedirginlik duymada ise erkekler ve kadınlar aynı cevabı vermiş, kadınların ortalaması erkeklere göre yüksek çıkmıştır. Sık sık değişikliklerin yapılması, çalışma ortamında belirsizlikler ve her şeyin çok hızlı değişmesi sonucu belirsiz bir hayat düşüncesine kısmen katıldıklarını söylemişlerdir.

Tablo:2. Sosyal Belirsizlik ve Riskin Yaşla İlişkisinde Korelasyon Analizi

		1.faktör	2.faktör	3.faktör	4.faktör	5.faktör	6.faktör
Yaş	R(pearsoncor .)	0,049	0,087*	0,045	-0,065	0,110**	-0,020
	p	0,226	0,033	0,275	0,110	0,007	0,620
	N	604,000	604,000	601,000	604,000	604,000	604,000

Korelasyon analizi tablosuna bakıldığında yaş ile 2.faktör ve 5.faktör arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki çıkmaktadır. Yani; yaş arttıkça, iş hayatında risk almama eğilimi artmaktadır. İş bulmanın zorlaştığı ve işine sahip çıkması gerektiği düşüncesi, devamlı iş değiştirmeye karşı olumsuz düşünceler, bankadan kredi çekmeye yanaşmama yaş yükseldikçe

artmaktadır. Yaşın 5.faktörle yani sosyo-ekonomik değişimle ilişkisi daha kuvvetlidir. Yaş arttıkça çalışanlarda siyasi gerginliklerin, ülkenin ekonomik koşullarının, çalışma ortamındaki değişikliklerin işini ve çalışmasını etkilemeyeceği düşüncesi yüksektir. Bundaki sebep, yaşın ilerlemesine bağlı olarak tecrübenin olması ve ülke şartlarının pek çok kez olumlu-olumsuz değişmesine alışık olmasıdır.

Tablo:3. Sosyal Belirsizlik ve Riskin Medeni Durum Dağılımına İlişkin T Testi Sonuçları

	Medeni Durum	N	X	Std. Sapma	T	p
İş kaynaklı belirsizlikler	evli	427	4,283896	0,661578	1,981	,048
	bekar(eşi ölmüş, ayrılmış)	202	4,16994	0,698777		
İş hayatında risk alma	evli	427	3,884149	0,76287	2,983*	,003
	bekar(eşi ölmüş, ayrılmış)	202	3,683584	0,836632		
Siyasal belirsizlik ve risk algısı	evli	427	3,076291	1,042602	,735	,462
	bekar(eşi ölmüş, ayrılmış)	202	3,010506	1,058182		
Sosyal risk algısı	evli	427	2,262685	1,085431	-1,967	,050
	bekar(eşi ölmüş, ayrılmış)	202	2,444719	1,080045		
Sosyo-ekonomik değişimden etkilenme	evli	427	3,506284	0,889963	2,801*	,005
	bekar(eşi ölmüş, ayrılmış)	202	3,290393	0,928388		
Belirsizlikler ve tedirginlik	evli	427	3,460105	0,881674	,158	,874
	bekar(eşi ölmüş, ayrılmış)	202	3,448309	0,850376		

*p<0,05

İkinci ve beşinci faktörlerin grupların puan ortalamaları arasındaki farkın anlamlılığını test etmek amacıyla hesaplanan t değerine göre (p<,05) anlamlı olduğu görülmektedir. İş hayatında risk alma faktöründe evli katılımcıların ortalaması x=3,88 iken bekâr katılımcıların ortalaması x=3,68'dir. Evli olanların iş hayatında risk alma davranışlarına karşı mesafesi bekârlara göre daha yüksektir. İş bulmanın zorlukları nedeniyle şu anki işlerine sahip çıkmaları gerektiğini, çevrede olumlu karşılanmayacağı için devamlı iş değiştirmeden kaçındıkları görülmektedir. Borçluyken iş değiştirmeyi hiç istememekte ve işsiz kalma riskiyle kredi çekmemektedirler. Borçluyken işsiz kalma riskiyle karşılaşırsa devamlı ne yapacağını düşünmesi nedeniyle iş hayatında risk almadan büyük oranda kaçınılmaktadırlar. Bekârlar, eşi ölmüş kişiler, ayrılmış bireyler ise iş hayatında risk alma davranışlarına evli kişilere oranla göre daha meyillidir. Aileye sahip olmayan ya da aile bütünlüğü bozulmuş kişilerin risk olarak değişimi göze almaları ise doğal karşılanabilir.

Tablo: 4. Sosyal Belirsizlik ve Riskin Eğitim Düzeyine İlişkin Bonferroni Testi (I-J)

2.faktör	Okuryazar/ilkokul	Ortaokul	0,18255	0,655
		Lise	0,04393	1,000
		Lisans/lisansüstü	0,28924*	0,016
	Ortaokul	Lise	-0,13862	0,993
		Lisans/lisansüstü	0,10668	1,000
		Lise	Lisans/lisansüstü	0,24531*
3.faktör	Okuryazar/ilkokul	Ortaokul	0,34729	0,138
		Lise	0,36464	0,054
		Lisans/lisansüstü	0,43868*	0,004
	Ortaokul	Lise	0,01736	1,000
		Lisans/lisansüstü	0,09139	1,000
		Lise	Lisans/lisansüstü	0,07404
4.faktör	Okuryazar/ilkokul	Ortaokul	0,51126*	0,005
		Lise	0,33453	0,099
		Lisans/lisansüstü	0,43525*	0,005
	Ortaokul	Lise	-0,17672	1,000
		Lisans/lisansüstü	-0,07601	1,000
		Lise	Lisans/lisansüstü	0,10071
5.faktör	Okuryazar/ilkokul	Ortaokul	0,03467	1,000
		Lise	0,20783	0,459
		Lisans/lisansüstü	0,38816*	0,002
	Ortaokul	Lise	0,17316	0,757
		Lisans/lisansüstü	0,35349*	0,004
		Lise	Lisans/lisansüstü	0,18032

* $p < 0,05$

2.faktör boyutunda ortaya çıkan farka göre ise lisans-lisansüstü mezunlar iş hayatında riskli olan davranışlara karşı daha temkinlidir. Bu gruptakiler çalıştığı yerden kendisi çıkarılmadıkça ayrılmayan, iş değişikliği yapmayan kişilerdir. Rasyonel düşünen, işsiz kalma ihtimalini göz önünde bulundurarak bankadan kredi çekmemektedir. Bu noktada beyaz yakalıların statü endişesinin fazla olduğu çalışmalar akla gelmektedir. Üçüncü faktörde, fark okuryazar-ilkokul ile lisans-lisansüstü mezunları arasındadır. Bu faktörde lisans-lisansüstü mezunlarında siyasal belirsizlik ve risk algısı daha yüksektir. Tabloda 3.ve 4.faktörlerdeki ilişkilere baktığımızda eğitim düzeyi arttıkça siyasal belirsizlik algısı ve sosyal risk algısının yüksek çıktığı görülmektedir. Siyasal belirsizlikler iş hayatında bir tehdit olarak algılanmakta, evliliğin, çocuk sahibi olmanın ve teknolojik gelişmelerin risk olarak algılandığı görülmektedir.

Tablo: 5. Sosyal Belirsizlik ve Riskin Beyaz ve Mavi Yakalı Olmaya İlişkin Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

		N	X	Std. Sapma	p	t
İş kaynaklı belirsizlikler	Beyaz yaka	265	4,25976	0,5870	,570	,569
	Mavi yaka	369	4,22842	0,7443		
İş hayatında risk alma	Beyaz yaka	265	3,67592	0,7772	-4,005*	,000
	Mavi yaka	369	3,9288	0,7892		
Siyasal belirsizlik verisk algısı	Beyaz yaka	265	2,94006	1,0643	-2,473*	,014
	Mavi yaka	369	3,14817	1,0309		
Sosyal risk algısı	Beyaz yaka	265	2,22327	1,0367	-2,077	,038
	Mavi yaka	369	2,4047	1,1178		
Sosyo-ekonomik değişimden etkilenme	Beyaz yaka	265	3,28799	0,8820	-3,530*	,000
	Mavi yaka	369	3,54524	0,9212		
Belirsizlik ve tedirginlik	Beyaz yaka	265	3,4525	0,8559	-,121	,903
	Mavi yaka	369	3,461	0,8795		

* $p < 0,05$

2.faktörde beyaz yakalı çalışanların ortalaması $x=3,67$ mavi yakalıların ise $3,92$; 3.faktörde beyaz yakalı çalışanların ortalaması $x=2,94$ mavi yakalılarınsa $x=3,14$; 4.faktörde beyaz yakalıların ortalaması $x=2,22$ mavi yakalılarınsa $2,40$; 5.faktörde beyaz yakalı çalışanların ortalaması $x=3,28$ mavi yakalılarınsa $x= 3,54$ olduğu görülmektedir. Bu, grupların puan ortalamaları arasındaki farkın $0,05$ düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir. 2.faktörde mavi yakalıların iş değiştirme, kredi alma ve borçlanma gibi risklere yanaşmama eğilimi daha yüksektir.3.faktör boyutu olan siyasi belirsizlikler ise mavi yakalıların beyaz yakalıların göre beyaz yakalıların daha yüksek risk taşıdığı görülmektedir. Sosyo-ekonomik değişimlerden etkilenmeyi ifade eden 5.faktör boyutunda ise mavi yakalıların olumlu cevap verip, etkilenmeyeceklerini söylerken beyaz yakalıların ise 3.faktörde olduğu gibi bu faktör boyutunda da etkilendikleri görülmektedir. Mavi yakalıların risklere yanaşmaması düşük ücretlilik, gelir güvencesi zayıflığını hissetmeleri, çalışan yoksulluk grubuna girmeleri de bu durumda etkili olmaktadır. Beyaz yakalıların siyasi belirsizliklerdeki tedirginliğinin nedeni ise siyasi belirsizliklerin ekonomiyi etkileyeceği düşüncesidir. Nitekim beyaz-vasıflı çalışanların son krizlerde büyük darbe yemesi ve sayılarının artması tarihsel olarak tekrarlanmış bir duruma işaret etmektedir. 1994 krizinin bankacıları vurması, 2001 krizinin beyaz yakalı işsizlikte patlama yaratması, 2009 krizinin yine beyaz yakalıları ciddi oranda etkilemesi (Bora, 2011:51) işsiz beyaz yakalıların sorununu ortaya çıkarmış ve risk grubunda yer almışlardır.

89

Tablo:6. Sosyal Belirsizlik ve Riskin İşletme Türünün Dağılımına İlişkin Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

		N	X	Std. Sapma	t	p
İş kaynaklı belirsizlikler	Yerel	636	4,24612	0,682387	3,284	,001
	Çokuluslu	8	3,45211	0,33074		
İş hayatında risk alma	Yerel	636	3,81328	0,799255	-1,087	,278
	Çokuluslu	8	4,12111	0,452167		
Siyasal belirsizlik verisk algısı	Yerel	636	3,05823	1,050505	-1,462	,144
	Çokuluslu	8	3,60318	0,787271		
Sosyal risk algısı	Yerel	636	2,32259	1,092293	-3,472	,001
	Çokuluslu	8	3,66667	0,617213		
Sosyo-ekonomik değişimden etkilenme	Yerel	636	3,44635	0,911931	1,308	,191
	Çokuluslu	8	3,02289	0,70334		
Belirsiz. ve tedirginlik	Yerel	636	3,45285	0,876507	-,425	,671
	Çokuluslu	8	3,58487	0,524932		

***p<0,05**

1.faktörde yerel firmalarda çalışanların ortalaması $x=4,24$ çok uluslu firmaların ortalaması $x=3,45$; 4.faktörde yerel firmaların ortalaması $x=2,32$, çok uluslu firmaların ise $3,66$ 'dır. Bu, grupların puan ortalamaları arasındaki farkın $0,05$ düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir. 1.faktör bulgusuna göre yerel firmalarda çalışanlarda rol belirsizliğine olumlu cevaplar vermişler, iş yerinde rol belirsizliği yaşamadıklarını söylemişlerdir. Çokuluslu firmalarda ise yerel firmalara göre düşük çıkmıştır. Burada tersi bir bulgu beklenirken böyle olması firmalar arasında örnekleme girmeye sayı olarak arada büyük bir farkın olması tahmin edilmektedir. 4.faktörde ise bulgulara bakıldığında çok uluslu firmalarda çalışanların sosyal risk algısının yerel firmalarda çalışanlara göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Çok uluslu firmaların iş örgütlenmesinin yerellere göre farklı olması, seçici davranılması, işe başlama ve bırakma şartlarının sıkı ve bağlayıcı olması, çalışanların vasıflılığının yüksek olması onların iş ve iş dışı planlamasının birbiriyle içiçe geçmesini sağlamıştır. Dolayısıyla risk hesaplamaları daha aktiftir.

Tablo:7. Sosyal Belirsizlik ve Riskin Çalışma Kültürü İlişkisinde Alınan Ücrete İlişkin Bonferroni Testi Sonuçları

	(I) maaş	(J) maaş	Mean Difference (I-J)	p
4.faktör	0-1800	1801-2500	0,20084	0,890
		2501-3500	0,34902	0,069
		3501-4500	0,43298	0,216
		4501ve üzeri	0,60001*	0,018
	1801-2500	2501-3500	0,14818	1,000
		3501-4500	0,23215	1,000
		4501ve üzeri	0,39917	0,306
	2501-3500	3501-4500	0,08396	1,000
		4501ve üzeri	0,25099	1,000
	3501-4500	4501ve üzeri	0,16703	1,000

*p<0,05

Araştırmanın yapıldığı 2019 yılında asgari ücret 2.558,40 TL'dir. (https://www.csgb.gov.tr/media/3278/2019_onikiyay.pdf)

Bonferroni testi sonuçları incelendiğinde, sosyal risk algısını içeren 4.faktör boyutunda ortaya çıkan fark 0-1800 arası ücret alan katılımcılarla 4501 ve üzeri ücret alan katılımcılar arasında olup 4501 ve üzeri ücret alanların lehine çıkmaktadır. Yani evlenmek, evli olmak, çocuk sahibi olmak ve teknolojik gelişmeler 4501 ve üzeri ücret alanlar için en düşük aralıkta ücret alanlara göre daha çok risk teşkil etmektedir. Tam tersi beklenen bu sonuçta ücret aralığı yüksek olanların beyaz yakalı, profesyonellerin olduğu göz önüne alındığında risk algısının yüksek çıkmasının nedenleri arasında hem kendi hem de ailelerinin hayatlarını planlayıp, programlayan dolayısıyla bir risk hesaplaması yapan bir bilince sahip olmasındandır. Bu nedenle beyaz yakalılarda risk algısı daha yüksek çıkmaktadır.

Şehirde yaşanan süre çalışma hayatında önemli bir değişkendir. Araştırmada, katılımcıların yaşam süreleri 0-10 yıl, 11-20 yıl ve 21 ve üzeri olarak kategorileştirilmiştir. 0-10 yıl arasında 145 kişi, 11-20 yıl arasında 107 kişi, 21 yıl ve üzeri yaşayanlar ise 348 kişidir. Yaşama süresi fazla olanların, yıllar içinde Konya sanayisini bilmesi, piyasanın olağanüstü dönemlerde ne tepki vereceğini öğrenmiş olması, belli bir sosyal sermayeyi edinmiş olması belirsizliklerin ve risklerin nasıl algılandığında etkilidir.

Tablo:8. Sosyal Belirsizlik ve Riskin Konya’da Yaşama Süreleri Dağılımına İlişkin F Testi Sonuçları (ANOVA)

	Varyansın Kaynağı	KT	sd	KO	F	P
1.faktör	Gruplar Arasında	2,876814	2	1,438407		
	Gruplar İçinde	262,5376	597	0,439762	3,2710,039*	
	Toplam	265,4144	599			
2.faktör	Gruplar Arasında	5,643273	2	2,821637	4,547*	0,011
	Gruplar İçinde	370,477	597	0,620565		
	Toplam	376,1203	599			
3.faktör	Gruplar Arasında	0,373422	2	0,186711	0,164	0,848
	Gruplar İçinde	672,0458	592	1,135213		
	Toplam	672,4192	594			
4.faktör	Gruplar Arasında	8,551293	2	4,275647	3,662	0,026*
	Gruplar İçinde	697,0209	597	1,167539		
	Toplam	705,5722	599			
5.faktör	Gruplar Arasında	2,229399	2	1,1147	1,346	0,261
	Gruplar İçinde	494,3227	597	0,828011		
	Toplam	496,5521	599			
6.faktör	Gruplar Arasında	0,176305	2	0,088152	0,116	0,891
	Gruplar İçinde	455,3029	597	0,762651		
	Toplam	455,4792	599			

*. p<0,05

92

Tablo:9. Sosyal Belirsizlik ve Riskin Konya’da Yaşama Süreleri Dağılımına İlişkin Dunnett C Testi

Bağımlı Değişken	(I) Konya yaşam	(J)Konya ayaşam	Ortalamalar Arası Fark(I-J)
2.faktör	0-10 yıl	11-20	-0,13724
		21 ve üzeri	-,23342*
	11-20 yıl	21 ve üzeri	-0,09618
4.faktör	0-10 yıl	11-20	0,07466
		21 ve üzeri	0,26868*
	11-20 yıl	21 ve üzeri	0,19402

*. p<0,05

Tabloda 2. ve 4. Faktör boyutlarının 0.05 düzeyinde anlamlı farklılık olduğu görülmektedir. Bu anlamlı farklılığın nedenini anlamak için DUNNETT C testi yapılmıştır. Tabloda görüldüğü üzere 0-10 yıl arası Konya’da yaşayanların 21 yıl ve üzeri yaşayanlara göre risk almama eğilimi daha yüksektir. Uzun süre Konya’da yaşayanların iş değiştirme, kredi çekme gibi riskli davranışlara uzak olması piyasada düzenli bir iş hayatı kurabilmelerine ve hayatlarında değişiklik yapmaya karşı mesafeli duruşlarına bağlayabiliriz. Daha ileri bir yorum yapmak gerekirse uzun süre yaşayanların artık Konya piyasasını bilmesi ve alternatifler içinde piyasada düzenli bir yer edinebilmesi onlara yeterli gelebilmektedir. 4.faktör boyutunda ise Konya’da 0-10 yıl ile 21 yıl ve üzeri yaşayanlara göre sosyal riskleri yani evlenmeyi, çocuk sahibi olmayı ve teknolojik gelişmeleri risk olarak görme eğilimi daha yüksektir.

6. Sonuç

Araştırmamızda veri toplama esnasında yapılan gözlem öncelikle bireylerin kullandıkları dil ve çalışmaya olan yaklaşımları önemli ipuçları vermektedir. Örneğin katılımcılar anketlere cevap verirken görüşme forumunun dışında yorumlarda bulunmuşlardır. Gelecekle ilgili belirsizlik, risk gibi soruların pek çoğuna, çoğu ortak bir terminoloji ile cevap vermiştir. Bu terminoloji “Allah yardım eder, kısmet, hayırlısı olsun, o gün gelsin o zaman bir şekilde çaresine bakarız” gibi ifadelerdir. Bu terminoloji kuşkusuz Türkiye’nin inanç, kültür ve değerler ile olan ilişkisinden kaynaklanmaktadır. Bu da bize Türkiye’nin riske dair algısını göstermede önemli bir kültürel ipucudur. Bu inanç ve kültür biçimi güven ve dayanışma unsuru olarak hala işlevini pratik anlamda sürdürmektedir. Dolayısıyla riske karşı “güven” inşa etmektedir ve bir yanittir. Bu durum Türkiye’nin hala geleneksel bir toplum olma özelliğini devam ettirdiğine de işarettir. Geleneksel toplumlar risk kavramını tanımamaktadır.

Konya sanayi alanları, genç erkeklerin ağırlıklı olarak çalıştığı alanlardır. İşçilerin büyük kısmı üretim bölümünde çalışmaktadır. Katılımcıların iş bulma şekli en çok akraba ve arkadaş aracılığıyla olmaktadır. Çalışma ağlarını belirleyen sosyal sermaye ve ağlar Konya’da yerellik düzeyinde işlevselliğe sahiptir. Konya sanayisinde çalışanların, hala akraba, arkadaş aracılığı ile iş bulması, iş kültüründe işleyen bir mekanizma olmaya devam etmektedir. Bu durum Anadolu’da çalışma yaşamının, iş ilişkilerinin ve piyasanın enformel bir özellik taşımasına da neden olmaktadır.

Araştırmada, belirsizlik ve risk alma tutum ve davranışları, kadınlarda erkeklere göre düşük çıkmaktadır. İş kaynaklı belirsizlikler, iş hayatında risk alma, sosyal risk alma, belirsizlik ve tedirginlik erkeklere göre daha azdır. Kadınlar işine sahip çıkması gerektiğini düşünürken, iş değiştirmede, borç almada, bankadan kredi çekme gibi risklere kolay girmemektedir. Evlenme, çocuk sahibi olma ve teknolojik gelişmeler ise hem kadın hem erkek çalışanlarda risk olarak algılanmamaktadır. Aile ve evlilik kurumlarının değişmediği, kesinlik kaynağı ve emniyet biçimi olarak hala rolünü devam ettirdiği görülmektedir.

Araştırmada yaşla ilişkili olarak belirsizlik ve risk algısı önemli farklar göstermektedir. İş hayatında risk alma yaş ilerledikçe azalmaktadır. Devamlı iş değiştirmek istemeyen, devamlı iş değiştirenlere olumlu bakmayan, şu anki işine sahip çıkan, kredi çekmeyi risk olarak gören çalışanlar daha çok geleneksel çalışma hayatının kodlarıyla hareket etmektedir. Aynı zamanda bu grupta, siyasi gerginliklerin, ülkenin ekonomik koşullarının, çalışma ortamındaki değişikliklerin işini ve çalışmasını etkilemeyeceği düşüncesi de yüksektir. Genç çalışanlar ise orta yaşta kalere göre iş değiştirme riskini göze almakta ve devamlı iş değiştirmenin olumsuz karşılanmayacağını düşünmekte, kredi çekerek borçlanmayı dolayısıyla iş hayatında risk almayı daha fazla göze almaktadır.

Evlü olanların iş hayatında risk alma davranışlarına karşı mesafesi bekârlara göre daha yüksektir. Evliler, iş hayatında risk almadan büyük oranda kaçınılmaktadırlar. Bekârlar, eşi ölmüş kişiler, ayrılmış bireyler ise iş hayatında risk alma davranışlarına evli kişilere oranla göre daha meyillidir.

Eğitim, belirsizlik ve risk algısını büyük oranda belirlemektedir. İş hayatında risk alma boyutunda ortaya çıkan farka göre lisans ve lisans üstü mezunlar, iş hayatında riskli olan davranışlara karşı daha temkinlidir. Fakat bu grup çalışanlarda, siyasal belirsizlik ve risk algısı yüksektir. Eğitim düzeyi arttıkça siyasal belirsizlikler ve sosyal risk olarak geçen evlilik, çocuk sahibi olma ve teknolojik gelişmeler bir risk olarak algılanmaktadır.

Çalışılan departmanlar belirsizlik ve risk algısını belirlemede başka bir değişkendir. Daha çok sosyal risk algısı boyutunda yani evlenme, çocuk sahibi olma ve teknolojik gelişmelerde anlamlı bir ilişki görebiliyoruz. Özellikle üretim yani imalat bölümünde çalışanların fazla olduğu araştırmamızda bu anlamlılık önemli gözükmektedir. Gece vardiyası, çalışma saatlerinin uzaması, makine temelli üretimin artması ve insan gücüne olan ihtiyacın azalması sosyal risklerin oluşmasını etkilemektedir.

Mavi yakalılarda ve beyaz yakalıların sosyal belirsizlik ve risk algısı ilişkisinden mavi yakalıların iş hayatında risk almaya yani iş değiştirmeye, kredi çekmeye, borçlanmaya yanaşma eğilimi daha düşüktür. Siyasal belirsizliklerin getirdiği riskler ise beyaz yakalılarda daha fazla hissedilmektedir. Aynı şekilde sosyo-ekonomik değişimlerden beyaz yakalıların mavi yakalılarına göre daha fazla etkilendikleri görülmekte ve beyaz yakalılarda risk algısı daha yüksek çıkmaktadır. Burada risk toplumunun sınıfsallık taşıdığı, sınıfsal ayrımları daha da kesinleştirdiği görülmektedir. Alt sınıflar için anlamlı bir risk ilişkisi çıkmaması, risklerden etkilenmiyorlar anlamına gelmemektedir, sadece bu işçiler bu riskleri, “risk” olarak algılamamaktadırlar. Diğer yandan üst sınıfların riskleri satın alabildikleri, fakat risklerden onların da kaçamadıkları burada doğrulanmaktadır. Üst sınıflar risk hesaplaması yapmada, hayat planlaması yapmada daha aktif oldukları için risk algıları daha yüksektir.

Çalışılan firmanın yerelliği ve uluslararası olması da sosyal belirsizlik ve risk ilişkisinde etkilidir. Uluslararası firmalarda çalışanlarda sosyal risk algısının yüksek olduğu görülmektedir. Çok uluslu firmaların iş örgütlenmesinin yerellere göre farklı olması, seçici davranılması, sık işçi girişi-çıkışı olmaması için şartların sıkı ve bağlayıcı olması, çalışanların vasıflılığının yüksek olması onların iş ve iş dışı planlamasının birbiriyle fazla ilişkilendirmesini sağlamıştır. Dolayısıyla risk algıları ve hesaplamaları daha aktiftir.

Sanayi çalışanlarının genel olarak aldığı ücret ise çok düşüktür. Fakat araştırmada düşük ücret alanlarda sosyal risk algılaması düşük, yüksek maaş alanların ise sosyal risk algısının yüksek olduğu görülmektedir. Bunun nedeni, beyaz yakalı, yüksek oranda eğitilmiş ve üst düzey yönetimlerde yer alan çalışanların hayat planlaması yapma, riskleri tahmin edebilme, öngörebilme, hesaplama bilincinin olmasıyla ilişkilidir. Ücret konusunda bir standarda ulaşamaması, belirli bir ücret biçilmemesi, esnek ücret uygulaması denilebilecek olan bu durum çalışanlar için en büyük risklerden biridir.

Risk ve güvenliğin beraber kavramsallaştırıldığı noktada endüstriyel vatandaşlığın bazı güvenlikleri olan emek piyasası güvenliğinin yani tam istihdam güvenliğinin, ücret güvenliğinin ve temsil güvenliğinin, sigorta güvenliğinin olmadığı görülmektedir.

Konya sanayisinde çalışanların çıkarlarını kendi çözümleriyle korudukları, sendika, iş örgütleri, derneklerle bir örgütlenme içinde olmadıkları görülmektedir. Konya sanayisinde sendikanın yer alamaması ise aynı zamanda Anadolu sanayilerinin ortak özelliklerindedir. Anadolu sanayilerinde sendika kültürü yoktur. Çalışanlar için bir dayanışma, iş birliği ve yön çizmesinde risklerden haberdar olma, risklere karşı önlem alabilme ya da piyasanın eziciliğine karşı kendince nasıl hareket edeceğini öğrenmesini sağlayan bir örgütlenme olmayıp kısacası kolektif güvencelere sahip bir özne bulunmamaktadır. Yani dayanışmalar kurumsallaşamamıştır. Fakat kişisel ilişkilere dayalı, aile, akrabalık, hemşehricilik dayanışmasını içeren bir kolektif güvence sağlanmaktadır. Bu da çalışanların kısa vadede çalışma hayatını böyle şekillendirdiğini, birincil gruplarla olan dayanışmasıyla risklere karşı durabildiğini göstermektedir.

Kaynakça

- Bauman, Z. (2014). *Modernlik ve Müphemlik*. İ. Türkmen (Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Beck, U. (2014). *Risk Toplumu Başka Bir Modernliğe Doğru*. K. Özdoğan B. Doğan (Çev.) İstanbul: İthaki Yayınları.
- Bora, T. (2011). "Herkes İşsiz Ama Seninki Farklı" Türkiye'de Beyaz Yakalı İşsizliğine Genel Bir Bakış. T. Bora, A. Bora, N. Erdoğan, & İ. Üstün (Ed.), "*Boşuna mı Okuduk?*" Türkiye'de Beyaz Yakalı İşsizliği içinde, (49-71). İstanbul: İletişim Yayıncılık, x
- Boratav, K. (2000). "*Emperyalizmi mi Küreselleşme mi*", *Küreselleşme Emperyalizm Yerelcilik İlişkisi*, E. A. Tonak (Der), İmge Yayınları: Ankara.
- Budd, J. W. (2016). *Çalışma Düşüncesi*. F. Man. (Çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Carleton, N, Norton, P.J., Admundson, J.G. (2007). Fearing The Unknown: A Short Version Of The Intolerance Of Uncertainty Scale, *Journal Of Anxiety Disorders*, 21, 105-117.
- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (2024). www.csgeb.gov.tr
https://www.csgeb.gov.tr/media/3278/2019_onikiyay.pdf, Erişim Tarihi: 17.10.2024
- Esgin, A. (2013). İmal Edilmiş Belirsizlikler Çağının Sosyolojik Yönelimi:Ulrich Beck ve Anthony Giddens Kaynaklı "Risk Toplumu" Tartışmaları, *Gaziantep University Journal Of Social Sciences*(<http://jss.gantep.edu.tr>), 2013, 12(3):683-696.
- Ekiz Ataşer, İ. (2020). Türkiye'de Sosyal Belirsizlik ve Risk Bağlamında Çalışma Hayatı, Selçuk üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Ana Bilim Dalı Doktora Programı, Doktora Tezi.
- Erbaş, H. (2017). Sınıf Çalışmalarında Kültür ve Gündelik Yaşamın Yükselişi:Tarihsel Bir İzlek ve Gelecek "Umudu". *Emek Araştırmaları Dergisi*, 8 (11), 9-30.
- Giddens, A. (2000). *Elimizden Kaçıp Giden Dünya:Küreselleşme Hayatımızı Nasıl Yeniden Şekillendiriyor?*, O. Akınhay (Çev.) Alfa Yayınları:İstanbul.
- Giddens, A., Pierson, C. (2001). *Modernliği Anlamlandırmak*, S. Uyurkulak ve M. Sağlam (Çev.), Alfa Yayınları: İstanbul-Bursa.
- Gorz, A. (2001). *Yaşadığımız Sefalet: Kurtuluş Çareleri*. N. Tatal (Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Gürbüz, S., Şahin, F. (2018). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*. Ankara: seçkin.
- Habertürk.com.(21.07.2010). *En Büyük Risk Evlilik*, (<https://www.haberturk.com/ekonomi/makro-ekonomi/haber/534466-en-buyuk-risk-evlilik>Erişim Tarihi 03.05.2019).
- Hilton, A., Armstrong, R.A. (2006). Statenote6: post-hoc ANOVA tests, *Microbiologist*, 34-36.
- ILO. (2016). *Dünyada İstihdam ve Sosyal Durum-Eğilimler (WESO) Rapor Özeti*. Cenevre.
- Lash, S. Wynne, B. (1992). "Introduction", *Risk Society: Towards a New Modernity* (İç.), London:Sage.
- MEVKA. (2016). *Konya İl Risk Haritası*,Mevlana Kalkınma Ajansı, Konya.
- Moles, A. (2012). *Belirsizin Bilimleri: İnsan Bilimleri İçin Yeni Bir Epistemoloji*, N. Bilgin (Çev.), Cilt 4.baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Nichols, T., & Suğur, N. (2005). *Global İşletme, Yerel Emek Türkiye'de İşçiler ve Modern Fabrika*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Öztürk, Ş. (2014). Sosyal Korumada Yeni Sosyal Risk Yaklaşımı, *Sosyal Siyaset Konferansları/ Journal Of Social Policy Conferences*, Sayı/Issue:66-67/1-2, 43-74.

- Özğürlü, M. (2005). *Anadolu'da Küresel Fabrikanın Doğuşu Yeni işçilik Örüntülerinin Sosyolojisi*. İstanbul: Halk Evleri Emek Çalışmaları Merkezi Bilimsel Yayınlar I.
- Pamuk, Ş. (2014). *Türkiye'nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Rafferty, A., & Griffin, M. (2006). Perceptions of organizational change: A stress and coping perspective. *Journal of Applied Psychology*, 91 (5), 1154-1162.
- Sennett, R. (2008). *Karakter Aşınması Yeni Kapitalizmde İşin Kişilik Üzerindeki Etkileri* (Cilt 3.Baskı). B. Yıldırım (Çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Sever, E., Özdemir, Z., & Mızırak, Z. (2010). Finansal Globalleşme, Krizler ve Ekonomik Büyüme: Yükselen Piyasa Ekonomileri Örneğinde Bir İnceleme. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi (AKAD)*, 2(3), 45-64.
- Sunar, L. (2016). Türkiye'de Tabakalaşma ve Eşitsizliği Tartışmak. L. Sunar (Der.), *Türkiye'de Toplumsal Tabakalaşma ve Eşitsizlik*, 1-27, Ankara: Matbu Kitap.
- Topcuoğlu, A. (2003). *Akrabalık ve Hemşehrilik ilişkilerinin Toplumsal Sermaye Değeri*. Konya: Çizgi Yayınevi.
- TÜİK, (2019), *İşsizlik Raporu*, Türkiye İstatistik Kurumu, tuik.gov.tr.
- Uz, İ. (2015). Nedensel Belirsizlik Ölçeğinin Türkçeye Uyarlanması. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 16 (1 özel sayı), 19-22.
- Weary G, & Edwards, J. A. (1994). Individual Differences in Casual Uncertainty. *Journal of Personality and Social Psychology*, 67, 308-318.
- World Bank (2001a), 'Social Risk Mitigation ProJect, Turkey - Social Risk Mitigation Loan Project (English). Washington, DC: World Bank.' <http://documents.worldbank.org/curated/en/163921468761360817/Turkey-Social-Risk-Mitigation-Loan-Project>.
- World Bank (2001b). *World Development Report 2000/2001 : Attacking Poverty*. World Development Report, New York: Oxford University Press.
- Zabcı, F. C. (2003). Sosyal Riski Azaltma Projesi: Yoksulluğu Azaltmak mı, Zengini Yoksuldan Korumak mı?. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 58(01), 215-239.
- Zinn, J. O. (2008). Introduction:The Contribution of Sociology to the Discourse on Risk and Uncertainty. (Editör: J. O.Zinn) *Social Theories of Risk and Uncertainty an Introduction*, UK: Blackwell Publishing, 1-15.

Extended Summary

In the study, uncertainty and risk-taking attitudes and behaviors are lower in women than in men. Uncertainties originating from work, risk-taking in business life, social risk-taking, uncertainty and anxiety are less than in men. While women think that they should take care of their jobs, they do not easily take risks such as changing jobs, taking loans, or taking out loans from banks.

Risk-taking in business life decreases with age. Employees who do not want to change jobs constantly, do not look favorably on those who change jobs constantly, take care of their current jobs, and see taking out loans as a risk act more with the codes of traditional working life. Young employees, on the other hand, are more likely to take the risk of changing jobs than middle-aged employees and think that constantly changing jobs will not be viewed negatively, and are more likely to take out loans and get into debt, thus taking risks in business life.

Married people are more distant from risk-taking behaviors in business life than single people. Married people largely avoid taking risks in business life. Singles, people who have died, and divorced individuals are more prone to risk-taking behaviors in business life than married people.

According to the difference in the risk-taking dimension in business life, undergraduate and graduate graduates are more cautious about risky behaviors in business life. However, political uncertainty and risk perception are high in this group of employees. As the level of education increases, political uncertainty and social risks such as marriage, having children and technological developments are perceived as risks.

It is another variable in determining uncertainty and risk perception in the departments worked. We can see a significant relationship mostly in the social risk perception dimension, namely marriage, having children and technological developments.

In terms of the relationship between social uncertainty and risk perception in blue-collar and white-collar workers, the tendency of blue-collar workers to take risks in business life, namely changing jobs, taking out loans and getting into debt, is lower. The risks brought by political uncertainties are felt more in white-collar workers. Similarly, it is seen that white-collar workers are more affected by socio-economic changes than blue-collar workers.

It is seen that social risk perception is high in employees working in international companies. The fact that the work organization of multinational companies is different from local ones, selective behavior, strict and binding conditions for frequent worker entry and exit, and the high qualifications of employees have made them associate their work and non-work planning with each other more. Therefore, their risk perception and calculations are more active.

The wages that industrial employees generally receive are very low. However, the research shows that the social risk perception is low in those who receive low wages, and the social risk perception is high in those who receive high wages. It is estimated that the awareness of white-collar, highly educated and senior management employees to plan their lives, predict, foresee and calculate risks is effective in this.

It is seen that employees in Konya industry protect their interests with their own solutions, and there is no organization with unions, business organizations or associations. The fact that there is no union in Konya industry is also a common feature of Anatolian industries. There is no organization that provides solidarity, cooperation and direction for employees to be aware of risks, to take precautions against risks or to learn how to act against the oppression of the market in their own way; in short, there is no subject with collective assurances. However, a collective assurance based on personal relationships, including family, kinship and fellow countrymen solidarity is provided. This shows that employees can establish their working lives in the short term and can stand against risks with their solidarity with primary groups.